

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВИХ НАСЛІДКІВ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ВНАСЛІДОК КОРУПЦІЙНИХ ДІЯНЬ

НІЖИНСЬКИЙ Сергій Сергійович - здобувач кафедри цивільно-правових дисциплін Навчально-наукового інституту права та психології Національної Академії внутрішніх справ

УДК 347.53

Проанализирован ряд нормативно-правовых актов, регулирующих отношения по возмещению вреда, причиненного в результате коррупционных деяний, а также внесен ряд предложений с действующим законодательством Украины.

Ключові слова: *корупційні діяння, відшкодування, шкода.*

Корупція сьогодні є реальною загрозою національної безпеки і конституційного ладу України, що порушує конституційні права і свободи громадян, насаджує їм свою власну поведінку, формує атмосферу страху, непевності і правового нігілізму. Корумповані відносини витісняють правові, етичні відносини між людьми, перетворюються у аномальну норму поведінки. Шляхом корумпування, організована злочинність намагається проникнути у державні силові структури, законодавчі і виконавчі органи влади завдяки підкупу, шантажу та корупції, залучаючи до цього окремих політиків та посадових осіб, підриває, таким чином, у населення довіру до керівників держави та уряду, їхнього політичного курсу, повагу до Конституції України як Основного Закону життєдіяльності держави, суспільства, людини.

Аналіз останніх досліджень

Питання відшкодування шкоди, завданої внаслідок корупційних діянь, дуже мало досліджуються науковцями. Основні наукові праці присвячені дослідженню загальних питань цивільно-правової відповідальності: Б.С. Антимонова, Б.Т. Безлепкіна, А.М. Бе-

лякова, С.Н. Братуся, О.С. Іоффе, Н.С. Малеїна, М.Я. Мариніної, Г.К. Матвеева, В.Т. Нора, В.А. Рясенцева, В.Т. Смирнова, А.А. Собчака, Є.О. Суханова, В.А. Тархова, Ю.К. Толстого, Є.А. Флейшица, М.Д. Шаргородського, А.М. Ерделевського, К.Б. Ярошенко та інших.

Постановка проблеми

Насьогодні у Цивільному кодексі України й досі відсутня норма, яка б регламентувала особливості такого відшкодування. Проект Закону України "Про внесення змін до Цивільного кодексу України (щодо відшкодування шкоди, завданої внаслідок корупційних діянь), метою якого є підвищення рівня захищеності юридичних та фізичних осіб, яким було завдано шкоди внаслідок корупційних діянь, шляхом надання їм права на компенсацію і досі залишено поза увагою.

Виклад основного матеріалу

Ефективні способи цивільно-правового відшкодування шкоди, завданої внаслідок корупційних діянь відіграють велику роль у боротьбі із корупцією. Так, шкода, завдана внаслідок корупційних діянь (так званий кримінально-правовий або злочинний делікт), має свою специфіку в умовах настання цивільно-правової відповідальності.

Відповідно до Цивільного кодексу України, цивільно-правова відповідальність за корупційні правопорушення настає у разі, коли вони призвели до негативних цивільно-правових наслідків.

Але ми не можемо говорити, що сьогодні в Україні створена достатня законодавча база для ефективної протидії корупції, зокрема щодо відповідальності за корупційні правопорушення, оскільки остання передбачає цілий комплекс правових засобів, вжиття яких дозволяє притягти до того чи іншого виду юридичної відповідальності практично будь-яку посадову чи службову особу органів державної влади, органів місцевого самоврядування, яка допустила те чи інше зловживання владою чи службовим становищем. Проблема неефективності антикорупційної діяльності значною мірою обумовлюється як недосконалістю законодавчої бази, так і її неефективним застосуванням.

Законом України «Про боротьбу з корупцією» від 5 жовтня 1995 р. з наступними змінами та доповненнями визначається, що корупційними діяннями визнаються:

а) незаконне одержання особою, уповноваженою на виконання функцій держави, у зв'язку з виконанням таких функцій матеріальних благ, послуг або інших переваг, у тому числі прийняття чи одержання предметів (послуг) шляхом їх придбання за ціною (тарифом), яка є істотно нижчою за їх фактичну (дійсну) вартість;

б) одержання особою, уповноваженою на виконання функцій кредитів або позичок, придбання цінних паперів, нерухомості або іншого майна з використанням при цьому пільг чи переваг, не передбачених чинним законодавством.

Подарунок (винагорода), отриманий зазначеними особами за зазначених обставин, у тому числі такий, що надійшов без їх відома, а також вартість незаконно одержаних послуг підлягають стягненню (відшкодуванню) не крив держави.[3; 1]

Під діяльністю осіб, уповноважених на виконання функцій держави, розуміється також діяльність посадових осіб місцевого самоврядування, що спрямована на здійснення повноважень місцевого самоврядування.

Об'єктивна сторона корупційних діянь, передбачених ч.2 ст.1 Закону, полягає в незаконному одержанні матеріальних благ, послуг, пільг або інших переваг у будь-якому вигляді. Для відповідальності за цією нормою Закону не має значення, чи вчинила

особа певні дії (або бездіяльність) на користь того, хто надав матеріальні блага, послуги, пільги чи інші переваги, та чи настали від цих діянь певні наслідки.

Одержання особою, уповноваженою на виконання функцій держави, гонорару чи іншої винагороди за наукову, викладацьку, творчу діяльність або медичну практику Законом не заборонено, а тому корупційним діянням не вважається. []

Слід відмежовувати корупційні діяння від посадових злочинів та злочину, передбаченого ст.191-2 КК, маючи на увазі, що адміністративна відповідальність за ч.2 ст.1 Закону настає лише за умови, що дії (бездіяльність) особи, уповноваженої на виконання функцій держави, не містять складу злочину.

Корупційне діяння вважається закінченим з моменту незаконного одержання особою матеріальних благ, послуг, пільг або інших переваг, порушення спеціальних обмежень - з моменту вчинення зазначених у диспозиції статті дій або бездіяльності, а відповідальність за нього настає незалежно від одержання особою матеріальних благ, послуг, пільг або інших переваг. [6; 2]

Корупційне діяння в контексті даного деліктного зобов'язання повинно бути не просто протиправним діянням, що порушує норми права чи суперечить їм, а саме злочином, тобто передбаченим КК України суспільно небезпечним винним діянням (дією або бездіяльністю), яке вчинене суб'єктом злочину. А для того, щоб встановити, чи є конкретне протиправне діяння злочином, нам необхідна наявність обвинувального вироку суду, що набрав законної сили.[10; 21]

При злочинному діянні може заподіюватись шкода як майну фізичної чи юридичної особи, так і здоров'ю та життю фізичної особи.

Специфічність кримінально-правового делікту проявляється також і в процесуальному порядку відшкодування шкоди, що завдана злочином. Так, дана шкода може відшкодуватись як шляхом подання цивільного позову в кримінальному процесі, так і шляхом подання самостійної цивільно-правової вимоги про відшкодування шкоди після того, як обвинувальний вирок по кримінальній справі вступив у законну силу.

Окрім того, держава, виконуючи свої публічні функції, покладає на себе обов'язок відшкодувати майнову шкоду, завдану майну фізичної особи внаслідок злочину, згідно з п.1 ст.1177 ЦК України [9].

Тут доцільно звернути увагу на роботу органів прокуратури по відшкодуванню збитків та усуненню інших негативних наслідків, завданих корупційними діяннями. Так, на сьогодні органами прокуратури України з питань відшкодування збитків, завданих корупційними діяннями, заявлено позови на загальну суму понад 360 млн. грн.

Загальна сума, на яку судами задоволено позови прокурорів та добровільно відшкодовано відповідачами, становить 251 млн. грн., з них 183 млн. грн. — до бюджету.

У результаті вжитих прокурорами заходів на виконання рішень судів у справах зазначеної категорії з відповідачів реально стягнуто 12,3 млн. грн. [8; 1]

Ефективність такої діяльності з питань відшкодування шкоди та усунення негативних наслідків корупційних правопорушень безпосередньо залежить від належної організації роботи на цьому напрямку.

Наказом Генерального прокурора України № 10гн від 21.06.2011 «Про організацію діяльності органів прокуратури у сфері запобігання і протидії корупції» на прокурорів усіх рівнів покладено обов'язок вживати заходів щодо відшкодування шкоди, завданої громадянам, державі, фізичним та юридичним особам унаслідок вчинення корупційних діянь, вилучення незаконно одержаного майна, стягнення на користь держави вартості незаконно одержаних послуг і пільг, застосування правових наслідків недійсності нікчемних правочинів, укладених унаслідок корупційних діянь. [6; 3]

Для досягнення позитивних результатів щодо своєчасного застосування засобів цивільно-правового характеру для відшкодування збитків, завданих корупційними діяннями, потрібні чітко врегульовані законодавцем роз'яснення для органів прокуратури. Так, з цією метою Генеральним прокурором України видано розпорядження № 58 від 10.07.2006 «Про удосконалення взаємодії структурних підрозділів з питань представництва у судах», у якому серед інших питань

зосереджується увага на необхідності звертати увагу на факти заподіяння збитків внаслідок корупційних діянь.

Так, у своїх висновках, крім іншого, слід обов'язково слід зазначати:

- обставини, що зумовлюють пред'явлення позову,
- обґрунтування порушення прав громадян та інтересів держави
- конкретні норми закону, які порушено
- розмір шкоди, що заподіяна державі чи громадянину
- перелік доказів, що їх підтверджують.

Таким чином, ініціювати питання застосування представницьких повноважень мають бути структурні підрозділи, яким стало відомо про наявність збитків та інших негативних наслідків корупційних діянь.

Для належної організації забезпечення відшкодування шкоди та усунення інших негативних наслідків, спричинених корупційними діяннями на стадії досудового слідства прокуратурі доцільно забезпечити дієву координацію роботи зі спеціально уповноваженими суб'єктами у сфері протидії корупції, до яких ст. 5 Закону віднесено відповідні підрозділи Міністерства внутрішніх справ України, податкової міліції, Служби безпеки та Збройних Сил України.

Завдяки такій координації є можливість своєчасно вживати заходи, спрямовані на відшкодування шкоди та усунення інших негативних наслідків корупційних діянь.

Особливістю відшкодування шкоди, завданої внаслідок корупційних діянь є також і особливий порядок права зворотної вимоги, до особи, яка завдала шкоди внаслідок злочину. Так, держава, відшкодувавши шкоду, завдану посадовою, службовою особою органу дізнання, попереднього (досудового) слідства, прокуратури або суду в порядку ст.1176 ЦК України, має право зворотної вимоги до цієї особи тільки у разі встановлення в діях зазначених осіб складу злочину за обвинувальним вирокком суду щодо них, який набрав законної сили (п.3 ст.1191 ЦК України).

Окрім цього, враховуючи специфічність шкоди, яка завдана життю та здоров'ю фізичної особи, держава, АРК, територіальні громади, юридичні особи мають право зворотної вимоги до фізичної особи, винної у вчиненні

АНОТАЦІЯ

Проаналізовано ряд нормативно-правових актів, що регулюють відносини щодо відшкодування шкоди, завданої внаслідок корупційних дій, а також внесено ряд пропозицій до діючого законодавства України.

злочину, у розмірі коштів, витрачених на лікування особи, яка потерпіла від цього злочину (п.2 ст.1191 ЦК України). У той же час особа, яка вчинила злочин, зобов'язана відшкодувати витрати також і закладові охорони здоров'я на лікування потерпілого від цього злочину, крім випадку завдання шкоди при перевищенні меж необхідної оборони або у стані сильного душевного хвилювання, що виникло раптово внаслідок насильства або тяжкої образи з боку потерпілого (п.1 ст.1206 ЦК України).

Нарешті, ще однією особливістю правових наслідків, пов'язаних з кримінально-правовим деліктом порівняно з іншими видами деліктних зобов'язань, є неможливість зменшити розмір відшкодування шкоди, завданої фізичною особою, залежно від її матеріального становища (п.4 ст.1193 ЦК України).

Таким чином, вважаю за доцільне внести пропозиції щодо удосконалення чинного законодавства в питанні про поновлення порушених майнових прав юридичної чи фізичної особи внаслідок корупційних правопорушень та якнайшвидше доповнити ЦК України нормою, яка б регламентувала такі положення, оскільки цивільне право повинно забезпечити захист осіб, що постраждали від корупційних діянь та попередити наміри вчинити корупційні діяння внаслідок неминучості обов'язку відшкодувати шкоду, яка була нанесена такими корупційними діяннями.

Література

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. зі змінами, внесеними Законом України від 8 грудня 2004 року № 2222-ГУ – К., 2006. – 112 с.
2. Про засади запобігання і протидії корупції: Закон України від 7 квітня 2011р. // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 3206-VI.

SUMMARY

We analyzed a number of regulations governing the relations regarding damages caused due to corruption and made a number of proposals to the current legislation of Ukraine.

3. Закон України про боротьбу з корупцією // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1995, N 34, ст. 266

4. Закон України «Про прокуратуру» // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, N 53

5. Наказ Генерального прокурора України № 10гн від 21.06.2011 «Про організацію діяльності органів прокуратури у сфері запобігання і протидії корупції» // http://www.gp.gov.ua/ua/gl.html?_m=publications&_t=rec&id=94102

6. Розпорядження Генерального прокурора України № 58 від 10.07.2006 «Про удосконалення взаємодії структурних підрозділів з питань представництва у судах» // <http://www.minjust.gov.ua/30693>

7. Постанова Пленуму Верховного суду України «Про практику розгляду судами справ про корупційні діяння та інші правопорушення, пов'язані з корупцією» // <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0013700-98>.

8. СТЕНОГРАМА слухань у Комітеті Верховної Ради України з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією на тему: „Про стан виконання у 2010 році правоохоронними та іншими державними органами законів України „Про боротьбу з корупцією“, „Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю” та забезпечення належного прокурорського нагляду у цих сферах” // http://crimecor.rada.gov.ua/komzloch/control/uk/publish/article.jsessionid=7ADABDD5C3698294AE449D4B0969138B?art_id=47663&cat_id=47627

9. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003р. // Голос України. — 2003. — № 45–46. — 12.03.2003 р.; № 47–48. — 13.03.2003 р.

10. Гвоздецький В.Д. Проблеми законодавчої регламентації настання цивільно-правової відповідальності за корупційні правопорушення / В.Д. Гвоздецький, О.О. Лов'як, С. Братков // Вісник Академії управління МВС.– 2008. № 3. – С. 19-30.

11. Мельник М.І. / Науково-практичний коментар Закону України «Про боротьбу з корупцією» / М.І. Мельник, А.І. Редька, М.І. Хавронюк. – К: Атіка, 2003. – 320 с.